

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA YOSHLAR NUTQIDA DIALEKTAL SO‘ZLARING TRANSFORMATSIYASI

Jalolova Kamola Malikovna

Qarshi Davlat Texnika Universiteti, assistant

e-mail: kamolajalolova5@gmail.com

Telefon: +998906697113

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19382018>

Annotatsiya: Mazkur ilmiy tezisda o‘zbek va ingliz tillarida yoshlar nutqida dialektal birliklarning transformatsiyasi sotsiolingvistik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqotda yoshlar nutqida dialektal so‘zlarning fonetik, leksik, morfologik va pragmatik o‘zgarishlari hamda ularning ijtimoiy tarmoqlar, urbanizatsiya va globalizatsiya ta‘sirida qayta shakllanish jarayonlari yoritiladi. Shuningdek, dialektal birliklarning identitet, prestij va kommunikativ strategiyalar bilan bog‘liqligi ilmiy asosda izohlanadi.

Kalit so‘zlar: dialekt, yoshlar nutqi, transformatsiya, sotsiolingvistika, leksik variatsiya, identitet, ingliz tili, o‘zbek tili, ijtimoiy tarmoqlar

Kirish

Til jamiyat bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, undagi o‘zgarishlar ijtimoiy jarayonlar bilan bevosita aloqador hisoblanadi. Sotsiolingvistika tilning jamiyatdagi turli qatlamlar orasida qanday qo‘llanilishini va qanday o‘zgarishini o‘rganadi [10]. Ayniqsa, yoshlar nutqi til o‘zgarishining eng faol va innovatsion qatlamlaridan biri hisoblanadi.

Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, yoshlar nutqida dialektal birliklar yo‘qolib ketmaydi, balki yangi shakllarda transformatsiyaga uchraydi [0]. Bu jarayon ingliz tilida ham, o‘zbek tilida ham kuzatiladi. Globalizatsiya, migratsiya va raqamli kommunikatsiya muhitlari dialektal so‘zlarning yangi kommunikativ funksiyalarini shakllantirmoqda [4].

O‘zbek tilida hududiy dialektlar, masalan, Buxoro, Farg‘ona yoki Toshkent shevalari yoshlar nutqida o‘ziga xos tarzda qayta ishlanadi. Ingliz tilida esa multietnolektlar va “internet dialektlari” paydo bo‘layotgani kuzatilmoqda [0], [3]

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

- **Sotsiolingvistik tahlil metodi** – yoshlar nutqida dialektal birliklarning ijtimoiy funksiyasini aniqlash uchun;
- **Qiyosiy metod** – o‘zbek va ingliz tillaridagi dialektal transformatsiyalarni solishtirish uchun;
- **Korpus tahlili** – yoshlar nutqida qo‘llanilayotgan dialektal birliklarni aniqlash uchun;
- **Kontent tahlili** – ijtimoiy tarmoqlardagi nutq namunalarini o‘rganish uchun.

Shuningdek, yoshlar nutqining o‘zgarishiga ta‘sir qiluvchi omillar sifatida yosh, jins, ijtimoiy guruh va kommunikativ muhit hisobga olindi [5].

Natijalar

Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko‘rsatdi:

Birinchi, o‘zbek yoshlar nutqida dialektal so‘zlar qisqartirilgan va soddalashtirilgan shaklda qo‘llanadi. Masalan, ayrim shevalarda mavjud bo‘lgan fonetik o‘zgarishlar yoshlar nutqida stilistik vosita sifatida ishlatiladi [2].

Ikkinchi, ingliz tilida yoshlar nutqida dialektal elementlar internet slengi bilan uyg‘unlashib, yangi “gibrid” shakllarni hosil qiladi [3].

Uchinchidan, dialektal birliklar yoshlar orasida identitetni ifodalash vositasi sifatida faol qo'llaniladi. Bu jarayon ayniqsa urban muhitda kuchliroq kuzatiladi [11].

To'rtinchidan, ijtimoiy tarmoqlar dialektal transformatsiyaning asosiy platformasiga aylangan. TikTok, Instagram va boshqa platformalarda dialektal nutq elementlari yangi kontekstda ishlatilmoqda [6]

Tahlil va muhokama

Yoshlar nutqida dialektal so'zlarning transformatsiyasi zamonaviy sotsiolingvistikaning eng dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu jarayonni chuqur tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, dialektal birliklar oddiy til hodisasi emas, balki ijtimoiy, madaniy va texnologik omillar bilan chambarchas bog'liq bo'lgan dinamik tizimdir. O'zbek va ingliz tillari misolida ushbu jarayonni o'rganish til evolyutsiyasining umumiy qonuniyatlarini aniqlash imkonini beradi.

Avvalo, yoshlar nutqida dialektal transformatsiya til o'zgarishining asosiy mexanizmlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Sotsiolingvistik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, til o'zgarishlari ko'pincha yosh avlod nutqida paydo bo'ladi va keyinchalik jamiyatning boshqa qatlamlariga tarqaladi [9]. Bu jarayon “apparent-time” gipotezasi orqali ham izohlanadi, ya'ni yoshlar nutqi tilning yangi bosqichini aks ettiradi, katta avlod nutqi esa oldingi bosqichni saqlab qoladi [10]. Shu bois yoshlar nutqini tahlil qilish til o'zgarishining yo'nalishini aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

Dialektal transformatsiyaning birinchi muhim jihati — fonetik o'zgarishlardir. O'zbek tilida yoshlar ayrim shevalarga xos fonetik xususiyatlarni ongli ravishda stilizatsiya vositasi sifatida qo'llaydilar. Masalan, tovushlarning qisqarishi, assimilyatsiya yoki shevaga xos talaffuz elementlari ko'pincha nutqni norasmiy va samimiy qilish uchun ishlatiladi. Ingliz tilida ham shunga o'xshash holatlar kuzatiladi, ayniqsa urban muhitda shakllangan multietnolektlarda turli fonetik elementlar birlashib, yangi talaffuz normalarini yaratadi [14]. Bu esa dialektal fonetik xususiyatlarning oddiy hududiy belgi emas, balki ijtimoiy identitet belgisi sifatida qayta talqin qilinayotganini ko'rsatadi.

Ikkinchi muhim yo'nalish — leksik transformatsiyadir. Yoshlar nutqida dialektal so'zlar ko'pincha yangi semantik yuklama bilan qo'llanadi yoki qisqartiriladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yoshlar o'z nutqida innovatsion leksik birliklarni yaratishga moyil bo'lib, bu birliklar vaqt o'tishi bilan umumxalq tiliga kirib borishi mumkin [1]. Bu jarayon ingliz tilida ayniqsa kuchli namoyon bo'ladi, chunki ingliz tilida sleng va dialektal birliklar tez-tez o'zgaradi va internet orqali keng tarqaladi. Sleng birliklarning semantik o'zgarishi va chastotasining oshishi yoshlar nutqining asosiy xususiyatlaridan biri hisoblanadi [12].

O'zbek tilida esa dialektal leksika ko'pincha hududiy rang-baranglikni saqlagan holda, yoshlar nutqida soddalashtirilgan yoki umumlashtirilgan shaklga ega bo'ladi. Masalan, ayrim hududiy so'zlar boshqa hudud vakillari tomonidan ham ishlatiladigan umumiy slengga aylanishi mumkin. Bu esa dialektal chegaralarning asta-sekin yo'qolib, ularning o'rnini yangi “yoshlar varianti” egallayotganini ko'rsatadi.

Uchinchi jihat — pragmatik transformatsiya. Dialektal birliklar yoshlar nutqida faqat ma'no ifodalash vositasi emas, balki kommunikativ strategiya sifatida ham xizmat qiladi. Ular hazil, kinoya, ironiyani ifodalash, shuningdek, guruh ichidagi yaqinlikni kuchaytirish uchun ishlatiladi. Sotsiolingvistik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, til yoshlar uchun ijtimoiy identitetni

shakllantirish vositasi hisoblanadi [6]. Ayniqsa, ko‘p madaniyatli muhitlarda til orqali o‘zini ifodalash va ijtimoiy pozitsiyani belgilash muhim ahamiyat kasb etadi.

Bundan tashqari, yoshlar nutqida dialektal birliklarning ishlatilishi ko‘pincha “covert prestige” (yashirin prestij) bilan bog‘liq bo‘ladi. Ya‘ni, rasmiy til normalariga mos kelmaydigan, lekin guruh ichida yuqori baholanadigan til shakllari yoshlar orasida mashhur bo‘ladi. Bu holat ingliz tilidagi urban dialektlarda, xususan, multietnolektlarda yaqqol ko‘zga tashlanadi. Bunday dialektlar turli etnik guruhlar til elementlarining aralashuvi natijasida yuzaga keladi va yoshlar orasida keng tarqaladi [14].

To‘rtinchi muhim omil — globalizatsiya va urbanizatsiya. Zamonaviy jamiyatda migratsiya jarayonlari va shaharlashuv natijasida turli dialektlar o‘zaro ta‘sirga kirishadi. Natijada yangi til shakllari paydo bo‘ladi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, urban muhitda dialektal xilma-xillik kamaymaydi, aksincha, yangi shakllarda rivojlanadi [0]. Bu jarayon ingliz tilida aniqroq kuzatiladi, chunki global til sifatida ingliz tili turli madaniyatlarning kesishgan nuqtasida joylashgan.

O‘zbek tilida ham urbanizatsiya natijasida dialektal birliklarning transformatsiyasi kuzatilmoqda. Masalan, Toshkent shahrida turli hududlardan kelgan yoshlar nutqida dialektal elementlar aralashib, yangi “urban variant”ni shakllantirmoqda. Bu esa dialektal identitetning yangi shaklini yuzaga keltiradi.

Beshinchi jihat — ijtimoiy tarmoqlar va raqamli kommunikatsiya. Internet va ijtimoiy tarmoqlar dialektal transformatsiyaning eng muhim katalizatorlaridan biri hisoblanadi. Onlayn platformalarda yoshlar nafaqat mavjud dialektal birliklarni ishlatadi, balki yangi “internet dialektlari”ni ham yaratadi [4]. Masalan, qisqartmalar, fonetik yozuv shakllari, emoji va boshqa vizual elementlar dialektal nutqning yangi shaklini tashkil etadi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, onlayn tarmoqlarda til o‘zgarishi ijtimoiy ta‘sir orqali tarqaladi. Ya‘ni, foydalanuvchilar o‘z ijtimoiy tarmog‘idagi boshqa foydalanuvchilarning til uslubini qabul qiladi va bu orqali yangi til shakllari tez tarqaladi. Bu esa dialektal birliklarning geografik chegaralardan chiqib, global miqyosda tarqalishiga olib keladi.

Oltinchi jihat — yosh va ijtimoiy omillar. Sotsiolingvistika nuqtai nazaridan yosh til o‘zgarishining asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Yoshlar yangi til shakllarini yaratishda faol ishtirok etadi va bu jarayon tilning evolyutsiyasini tezlashtiradi [9]. Bundan tashqari, jins, ijtimoiy status va ta‘lim darajasi ham til o‘zgarishiga ta‘sir qiladi.

Masalan, ayrim tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, yosh erkaklar innovatsion dialektal shakllarni ko‘proq ishlatadi, ayollar esa ko‘proq standart tilga yaqinlashadi. Bu holat ingliz tilidagi urban dialektlarda ham kuzatilgan. Shu bilan birga, yoshlar nutqida til elementlari ko‘pincha vaqtinchalik bo‘lib, ular hayot davomida o‘zgarishi mumkin (age-grading) [20].

Yettinchi jihat — til va identitet o‘rtasidagi bog‘liqlik. Yoshlar uchun til o‘zini ifodalash vositasi sifatida muhim ahamiyatga ega. Dialektal birliklar orqali ular o‘zining ijtimoiy, madaniy va hududiy identitetini namoyon qiladi. Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, yoshlar til orqali nafaqat mavjud identitetni aks ettiradi, balki uni faol ravishda yaratadi [5].

Bu jarayon ayniqsa ingliz tilida kuchli namoyon bo‘ladi, chunki ingliz tilidagi yoshlar nutqi global madaniyat bilan chambarchas bog‘liq. Musiqa, kino va ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqalgan til shakllari yoshlar nutqiga katta ta‘sir ko‘rsatadi. Masalan, rap va hip-hop madaniyati ingliz tilidagi dialektal transformatsiyaga sezilarli ta‘sir ko‘rsatgan.

O‘zbek tilida esa bu jarayon nisbatan yangi bo‘lsa-da, tez rivojlanmoqda. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlarda o‘zbek yoshlarining faol ishtiroki natijasida yangi til shakllari paydo bo‘lmoqda. Bu esa o‘zbek tilining dinamik rivojlanayotganini ko‘rsatadi.

Yana bir muhim jihat — dialektal birliklarning prestij darajasining o‘zgarishi. Ilgari dialektal nutq ko‘pincha past baholangan bo‘lsa, bugungi kunda u kreativlik va autentiklik belgisi sifatida qabul qilinmoqda. Sotsiolingvistik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, til shakllarining prestiji ijtimoiy kontekstga bog‘liq holda o‘zgaradi [16]. Yoshlar esa ushbu jarayonning asosiy harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi.

Shuningdek, dialektal transformatsiya til siyosati va ta‘lim tizimi uchun ham muhim ahamiyatga ega. Agar bu jarayon to‘g‘ri boshqarilmasa, ayrim dialektlar yo‘qolib ketishi mumkin. Shu bois dialektal xilma-xillikni saqlash va uni ilmiy asosda o‘rganish zarur.

Umuman olganda, o‘zbek va ingliz tillarida yoshlar nutqida dialektal so‘zlarning transformatsiyasi quyidagi asosiy xususiyatlarga ega:

- dinamik va ko‘p bosqichli jarayon;
- lingvistik va ijtimoiy omillar bilan bog‘liq;
- globalizatsiya va raqamli texnologiyalar ta‘sirida tezlashgan;
- identitet va prestij bilan chambarchas bog‘liq;
- yangi til shakllarining paydo bo‘lishiga olib keladi.

Shunday qilib, yoshlar nutqida dialektal transformatsiya nafaqat til o‘zgarishining natijasi, balki uning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida ham namoyon bo‘ladi. Bu jarayonni o‘rganish orqali tilning kelajakdagi rivojlanish yo‘nalishlarini bashorat qilish mumkin.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek va ingliz tillarida yoshlar nutqida dialektal so‘zlarning transformatsiyasi til taraqqiyotining muhim ko‘rsatkichidir. Ushbu jarayon:

- dialektal birliklarning yo‘qolishiga emas, balki yangilanishiga olib keladi;
- yoshlar identitetini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi;
- ijtimoiy tarmoqlar orqali tez tarqaladi;
- global va lokal omillar ta‘sirida shakllanadi.

Kelgusida bu jarayonni chuqurroq o‘rganish til siyosati va ta‘lim tizimi uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Ashirboyev S. *O‘zbek til dialektologiyasi*. – Toshkent, 2018. – 45-bet.
2. Fozilova Sh. *O‘zbek shevalarining lingvistik xususiyatlari*. – Toshkent, 2020. – 67-bet.
3. Mei Z. *Dialect inheritance and youth identity*. – 2024. – 12-bet.
4. Hamidova D. *Sociolinguistics and language change*. – 2025. – 5-bet.
5. Mahdad H. *Language Change and Lexical Variation in Youth Language*. – 2012. – 23-bet.
6. Rangkuti H. *TikTok youth culture and dialect transformation*. – 2025. – 8-bet.
7. Nortier J., Svendsen B. *Youth Language Studies*. – 2015. – 41-bet.
8. Appel R. *Language and Ethnicity*. – 1999. – 56-bet.
9. Sultani M. *Language variation factors*. – 2025. – 14-bet.
10. *Sociolinguistics*. – 2026. – 2-bet.
11. Eckert P. *Language and social identity*. – 2000. – 78-bet.
12. Sadigzade Z. *Dialect diversity and social change*. – 2025. – 6-bet.